

Ember és báb

Szász Zsolttal Pálfi Ágnes beszélget

P. Á.: Általános az a vélekedés, hogy a bábszínház csupán a gyermekeké. Pedig ez a műfaj ma az infantilis, infantilizálódó felnőtt számára is adhat olyan elemi élményt, ami segítségére lehet a személyiséggé válásban.

Sz. Zs.: A bábjátzásnak éppen ez az ontológiai gyökere. Az én kialakulásában, az ember pszicho-szexuális fejlődésében, önmeghatározásában a báb mint én-helyettes központi szerepet játszik. Ez nyilvánvalóan nem színházi értelemben vett bábjáték. Etimológiailag egyébként nagyon érdekes a magyarban, hogy a báb egy olyan állapotot jelöl, amely az élet-halál váltóját teszi megragadhatóvá. Azt a metamorf állapotot, amelyet a báb képzetköre a nyelvünkben igen plasztikusan meg is jelenít (lásd a rovar báb-állapotát, a mézes bábót mint jegyajándékot, a bábát, a bábabukrát vagy délibábót, a babot, a Babba Máriát). Ezek a jelentések mindig az átjáróra utalnak és folyamatot írnak le. S a báb mint tárgy az az eszköz, amelyen keresztül a személy manifeszt tud lenni, meg tud nyilvánulni – lásd már a gyerekek első játékát, a macit is. Vagy a ma is élő szakrális-dramatikus közösségi hagyományban a kiske-bábót vagy a bábos betlehemest, ahol a báb az isten felé forduló ember közvetítője.

P. Á.: Nekem a báb elementáris erejéről a bunraku volt a legnagyobb élményem, amit Japánban láttam. Hogy nem a színész mozgatja a bábót, hanem a halott tárgy, a báb hozza mozgásba az élő, a mozgatót. Ez nagyon hasonló ahhoz, amiről Kantor beszél, amikor azt mondja, hogy a halottak világa, a színpadi fikció táplálja vissza az eleven életet, teszi foghatóvá azt, ami „valójában” történt.

Sz. Zs.: Ez azonban nem illúzió. A tárgy mint létküszöb az nem tud illúzió lenni. A befogadás során a bábnak ez a többlete írja felül ezt a mostani fikciós világot, amelyet Európa és Amerika generál. Ami a bunrakut illeti, ott egy speciális esettel állunk szemben. Talán ez a műfaj jutott a legmesszebbre az ember illúziójának a felkeltésében. Ez egy nagyon kései fejlemény, a 18–19. század fordulóján. A japán Shakespeare-nek nevezett Csikamacu Monzaemon volt az, aki több mint kétszáz művével megteremtette ezt a műfajt, ami színháztörténetileg is egy óriási fordulatot hozott. Mert – hasonlóan a mai helyzethez – ott is egy önmagát túlélő világ volt már, a Szogunok világa. A bunraku a polgárosuló Japán műfaja lesz. Jellemzően szentimentális, vadromantikus történetekkel, ami a pszichológiai realizmus irányában hat. És persze hogy akkorát csattan, mert ez a tárgy-való, tudniillik a bábé, hoz létre egy olyan többletet, amely egzisztenciálisan is újrafogalmazza a kor japán emberét. Ezért akkora a sikere. És nem telik bele ötven-hatvan esztendő, amikor bekövetkeznek azok a társadalmi változások is, amelyek modernizálják Japánt. Esztétikailag azonban itt – akár az eredeti japán bunrakuról, akár azén bábjaimról van szó – a tárgy-való az érdekes, és a báb korlátozott mozgáslehetősége, ami a művészi stilizáció alapja. Ez az, ami változatlanul modellértékű, akkor is, ha valakinek nincs tudomása a műfaj geneziséről, archaikus mélyrétegeiről.